

ΤΟ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΠΟΥ ΤΟ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΟΤΟΝΑΚΗΣ – ΜΥΡΤΩ ΝΙΛΣΕΝ

*Έλα κοντά μου Σατανά
να με κάνεις συντροφιά
(δημοτικό τραγούδι της Μάνης)*

Το φθινόπωρο του 1982 εμφανίστηκε ένα δαιμόνιο σ' ένα μακρινό χωριό της Αιτωλοακαρνανίας και απασχόλησε σ' όλη την Ελλάδα τόσο το ευρύ κοινό (μέσα από εφημερίδες, περιοδικά και τηλεόραση) όσο και πιο οργανωμένες ομάδες ή άτομα (εκκλησία, επιστήμονες, παραεπιστήμονες, «μάγους» κ.α.). Εμφανίστηκε ξαφνικά μια μέρα και άρχισε να βασανίζει τους κατοίκους του χωριού, να λύνει τα ζώα τους, να ρίχνει πέτρες, να σπάει καθρέφτες και να προξενεί ανέμους και καταστρεπτικές θύελλες. Η σύγκυση που προκάλεσαν τα φαινόμενα τούτα, εντοπισμένα στην αρχή στα πλαίσια μιας μόνο οικογένειας, γρήγορα απλώθηκε πέρα από τα σύνορα του χωριού σ' όλα τα γύρω χωριά και, με τη βοήθεια μιας δημοσιογραφικής υπερεκμετάλλευσής τους, επεκτάθηκε στο πανελλήνιο για να καταλήξει τελικά το θέμα στη Βουλή.

Μέσα από ένα τέτοιο γεγονός είναι δυνατόν να μελετηθεί πώς ένα ατομικό, ψυχιατρικό φαινόμενο μπορεί να αποκτήσει απροσδόκητες κοινωνικές διαστάσεις, όταν οι δυνάμεις που πηγάζουν από αυτό συναντούν και συγκρούονται με τις δυνάμεις που προέρχονται από ιδέες, θεσμούς και από ομάδες ανθρώπων, που σκόπιμα (και τις περισσότερες φορές συνειδητά) θέλουν να επέμβουν και να προσδιορίσουν ιδεολογικά τη φύση του ψυχιατρικού φαινομένου.

Η σύγκρουση αυτή τροφοδοτείται από μια διαρκή και δυναμική αλληλεπίδραση των ίδιων δυνάμεων που τη δημιουργούν. Σε τέτοιες περιπτώσεις παράγονται συνήθως ερμηνείες, που σκοπό έχουν να εξηγήσουν το ανεξήγητο παίρνοντας στοιχεία από τη λαϊκή παράδοση μέσα στην οποία ενσωματώνεται το ψυχιατρικό φαινόμενο.

Είναι γνωστό από την αρχαιότητα, ότι οι *δαίμονες* θεωρούνταν συχνά υπεύθυνοι για τις αρρώστιες (και περισσότερο για τις ψυχικές), μια αντίληψη που κληρονομήθηκε στα χρόνια του Χριστιανισμού¹ και αργότερα του Βυζαντίου. Ιδιαίτερα την ψυχική νόσο τη θεωρούσαν αποκλειστικά σαν μια κατάκτηση του ανθρώπου από το διάβολο, και ο κάθε βαριά ψυχικά άρρωστος, με έντονο το στοιχείο του παράδοξου και του παράλογου, ήταν αυτοτονόητα *δαιμονισμένος*. Η αντίληψη αυτή επικράτησε μέχρι την εμφάνιση της ψυχιατρικής και την εξάπλωση των επιστημονικών της απόψεων. Παρ' όλα αυτά, στις πιο παραδοσιακές ελληνικές κοινωνίες, η ιδέα του ενεργούντος διαβόλου, μέσα ή έξω από το σώμα του ανθρώπου, εξακολουθεί να υπάρχει μέχρι και σήμερα.²

Η εμφάνιση ενός δαιμονίου στο χωριό Μπαμπίνι, όπως και οι ποικίλες αντιδράσεις που προκάλεσε γύρω του, περιέχουν βέβαια ένα ψυχιατρικό μέρος, στο οποίο θα αναφερθούμε παρακάτω και που θα το ονομάσουμε ψυχιατρικό φαινόμενο. Δεν

είναι όμως σκοπός μας σ' αυτό το άρθρο ούτε να παρουσιάσουμε μια ψυχιατρική περίπτωση, ούτε να αναλύσουμε πώς βιώνεται από μια κοινωνία το δαιμόνιο σαν ιδέα και πίστη. Με τη δική μας οπτική θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε ποιές ήταν οι δυνάμεις που επενέδιναν και πώς, ποιές αντιδράσεις προκάλεσαν και ποιά ήταν η επίδρασή τους στον τελικό προσδιορισμό της φύσης του ψυχιατρικού φαινομένου.

Γεγονότα, αντιδράσεις και ερμηνείες στο σύστημα Α

Το χωριό Μπαμπίνι είναι ένα ορεινό χωριό, 50 χλμ. από το Αγρίνιο, με 300 περίπου κατοίκους, και μοναδικό πόρο ζωής τον καπνό.

Στην οικογένεια Τ., ο πατέρας και η μητέρα ασχολούνται με την καλλιέργεια του καπνού και συντηρούν ένα γιο 13 ετών και τη γιαγιά από τη μεριά του πατέρα. Το οικονομικό - μορφωτικό τους επίπεδο δεν ξεχωρίζει ουσιαστικά από το γενικότερο επίπεδο της κοινότητας.

Κάποια νύχτα οι γονείς βρήκαν το γαϊδούρι τους λυμένο, κάτι που επαναλήφθηκε τις επόμενες νύχτες. Αφού διαπίστωσαν ότι «δε λυνόταν το ζώο από ανθρώπινα χέρια», παραξενεύτηκαν, ανησύχησαν και τελικά ερμήνευσαν το γεγονός σαν «κάποιο πειρασμό από κάποιο κακό πνεύμα».

Γι αρκετούς μήνες η οικογένεια δεν ανακοίνωσε σε κανένα το ανεξήγητο φαινόμενο· το κράτησε μυστικό. Αργότερα όμως άρχισε η υπερφυσική ύπαρξη να πετάει χώματα και πέτρες μέσα στο σπίτι, να ρίχνει τις εικόνες των αγίων, κάτω στο πάτωμα, να σπάει καθρέφτες, να μετακινεί αντικείμενα, να σβύνει τα φώτα, να τσιμπάει τις γυναίκες και το παιδί και, γενικότερα, «ολοένα να τους βασανίζει».

Με την απόλυτη πίστη τους ότι είχαν πέσει θύματα ενός «κακού πνεύματος», οι γονείς ζήτησαν τη βοήθεια του παπά του χωριού. Ο παπάς διάβασε ευχές και έκανε ευχέλαια, οι προσπάθειές του όμως δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Με το κύρος του όμως ως αντιπροσώπου της εκκλησίας ενέταξε το κακό πνεύμα στα πλαίσια της εκκλησιαστικής παράδοσης και το ονόμασε *σατανικό δαιμόνιο*.

1. Ο Hobbes απέδιδε πρώτος, ότι οι Χριστιανοί παρέλαβαν από τους Έλληνες ολόκληρο το δαιμονολογικό τους σύστημα. Στον Ν. Πολίτη: «Νεοελληνική Μυθολογία», Αθήνα, 1874, Τ. 2., σελ. 430.

2. Ν. Πολίτη: Νεοελληνική Μυθολογία, Αθήνα, 1874. Τ.2. σελ. 427-438.

Αναφορικά με το παρελθόν, πλούσια πηγή πληροφοριών είναι τα συναξάρια, τα οποία βρίθουν από διηγήσεις για δαιμονισμένους που έγιναν καλά από θαύματα αγίων κλπ. Σήμερα ακούγονται απορριπτικά περιστατικά στους εκκλησιαστικούς κύκλους, με πιο σαφή επιδίωξη της ιδέας αυτής το Άγιον Όρος και το μοναστήρι του αγίου Γερασίμου στην Κεφαλλονιά, όπου ο Άγιος θεραπεύει «τους τρελούς και τους δαιμονισμένους».

Ο έντονος φόβος που προκάλεσε με τα καιώματά του το δαιμόνιο δεν βιώθηκε όμως και δεν εκδηλώθηκε με τον ίδιο τρόπο και με την ίδια ένταση απ' όλα τα μέλη της οικογένειας. Η διαφοροποίηση αυτή έχει προφανώς σχέση με τη διαφορετική ψυχολογική δόμηση του καθενός και τις διαφορετικές ψυχολογικές του ανάγκες.

Έτσι ο πατέρας φαίνεται ότι φοβόταν περισσότερο απ' όλους τους άλλους, ίσως γιατί είχαν αναδυθεί βαθύτεροι ψυχολογικοί φόβοι στα πλαίσια των ενδο-οικογενειακών συγκρούσεων. Φοβόταν ακόμα την πιθανότητα ότι ο γιός του μπορούσε να είναι ο πραγματικός δράστης. Δήλωνε συχνά: «Το παιδί μου δεν είναι άρρωστος», «το παιδί μου είναι αθώο» και, την ώρα που έπεφταν παρούσια μας τα αντικείμενα, «Να, που τώρα κοιμάται». Δράστης γι' αυτόν σήμαινε άρρωστος-ψυχιατρικά άρρωστος- και για την απληροφόρητη λαϊκή αντίληψη κάθε ψυχική διαταραχή ισοδυναμεί με την τρέλα, δηλαδή με το πιο τρομαχτικό κακό.

Στον τρόπο που εκδήλωνε το φόβο της η μητέρα –και ήταν επίσης έντονος ο φόβος της– υπήρχε μια διάσταση δραματοποίησης, την οποία διαρκώς καλλιεργούσε επαναλαμβάνοντας συχνά ότι «φοβόταν πάρα πολύ το δαιμόνιο».

Η γιαγιά δήλωνε λεκτικά ότι την τρόμαζε κι αυτήν το δαιμόνιο, αλλά ήταν ήρεμη, λιγομίλητη και έμενε στο περιθώριο της σύγκρουσης και των συζητήσεων. Όμως έδειχνε σαν να «γνώριζε» τα συμβαίνοντα, μέσα από μια ασυνείδητη επικοινωνία, σε μια άλλη βαθύτερη διάστασή τους.

Το παιδί, παρ' όλους τους υπαινιγμούς που είχαν ακουστεί ότι «αυτός ήταν ο δράστης», έδειχνε απόλυτη ψυχραιμία και μόνο με λόγια –χωρίς καμία πειστικότητα– συμμετείχε κι αυτός στο συλλογικό φόβο.

Ένα λοιπόν χαρακτηριστικό του ψυχιατρικού μέρους, δηλαδή του ψυχιατρικού φαινομένου, ήταν η ένταση του φόβου, και η διαφοροποίησή του, πράγμα που σημαίνει ότι οι αμυντικοί μηχανισμοί της μετάθεσης (προς το παραδοσιακό αντικείμενο) δεν κατόρθωσαν να μειώσουν την ένταση του φόβου και του άγχους. Με αυτήν την έννοια μπορούμε να πούμε, ότι η πίστη τους στο δαιμόνιο είχε πάρει τα χαρακτηριστικά του ψυχιατρικού συμπτώματος.

Μια άλλη ενδεικτική συμπεριφορά των μελών της οικογένειας ήταν η ευχέρεια με την οποία περιέγραφαν τα πάθη τους στους άλλους, στους συγγενείς, στους γείτονες και στους επισκέπτες. Έκαναν ότι τους υπέδειξε ο παπάς και δέχτηκαν με ευχαρίστηση έναν παραψυχολόγο που κατέφθασε στο χωριό με το συνεργείο του, όπως επίσης και μια σειρά από λαϊκούς μάγους, «άγιες γυναίκες» και άλλους εξορκιστές, για τους οποίους θα μιλήσουμε παρακάτω.

Αυτή η συμπεριφορά είναι προφανώς η έκφραση μιας αμφιθυμικής ανάγκης. Σημαίνει και μια επίκληση βοήθειας αλλά και μια ανάγκη να ενισχυθεί το σύμπτωμα μέσα από το αίτημα των άλλων. Γιατί οι «άλλοι», είτε πιστεύοντας οι ίδιοι, είτε ρωτώντας με ανησυχία για το δαιμόνιο, είτε θέλοντας να σώσουν το χωριό απ' αυτό, στην πραγματικότητα πρότειναν στην οικογένεια τη δική τους επιθυμία να υπάρχει όντως ένα δαιμόνιο, που θα έδινε μια κοινωνική κατακύρωση στην ανάγκη τους για τη μαγική σκέψη.

Για να ενισχύσει τις περί δαιμονίου απόψεις της, η οικογένεια διάλεγε και χρησιμοποιούσε διαρκώς εκείνες τις αντιδρά-

σεις του συνόλου που από τη μια τροφοδοτούσαν το φόβο της, και από την άλλη ικανοποιούσαν το ναρκισσισμό της. Γιατί πράγματι η ψυχοπαθολογία της οικογένειας, άγγιζε περιοχές ναρκισσιστικής παντοδυναμίας, όπου κατά κάποιο τρόπο οι ίδιοι ταυτίζονταν με την παντοδυναμία του δαιμονίου.

Μια μη μορφοποιημένη επιθυμία παντοδυναμίας υπήρχε προφανώς στο ασυνείδητο του δράστη. Και όσο επικρατούσε η παραδοσιακή ερμηνεία «δαιμόνιο» τόσο ενισχυόταν η ναρκισσιστική ταύτιση του δράστη με την παντοδυναμία του δαιμονίου. Συγχρόνως, ανάλογες ασυνείδητες επιθυμίες που υπήρχαν στα άλλα μέλη της οικογένειας και στον περίγυρο, κινητοποιήθηκαν και αναπτύχθηκαν μέσα από μια αμοιβαία αλληλοτροφοδότηση. Μια βαθύτερη ψυχαναλυτική μελέτη θα αποκάλυπτε ότι όλα τα μέλη της οικογένειας –ο καθένας με το τρόπο του– ταυτίζονταν με το δαιμόνιο. Πιο φανερή ήταν η πλευρά της ναρκισσιστικής ικανοποίησης που έπαιρναν όλοι με το να έχουν γίνει, όπως θα δούμε παρακάτω, το επίκεντρο της Ελλάδας³.

Έτσι ο περίγυρος, κινούμενος από τις δικές του ψυχολογικές ανάγκες, «ζητούσε» από την οικογένεια να παίζει το ρόλο των δαιμονοπληκτών. Εκφραστές λοιπόν μιας γενικότερης ψυχοπαθολογίας, τα μέλη της οικογένειας συμπτύκνωσαν σε επίπεδο συμπτώματος και τις δικές τους ασυνείδητες ανάγκες και εκείνες που κινητοποιήθηκαν μέσα στο σύνολο. Με αυτήν την έννοια μπορούμε να πούμε ότι η οικογένεια έγινε το θύμα της ψυχοπαθολογίας του κοινωνικού συνόλου.

Γεγονότα, αντιδράσεις και ερμηνείες στο σύστημα Β

Α. Στην αρχή, όταν έγιναν γνωστά στο χωριό τα περιεργα φαινόμενα, έτρεξαν στο σπίτι οι στενότεροι συγγενείς για να δουν, να διαπιστώσουν και να καταλάβουν οι ίδιοι τι συνέβαινε και για να συμπαρασταθούν με πρόσευχές, νηστείες, τουφεκισμούς στον αέρα, κ.α. Πολύ γρήγορα, και μέσα από τις γνωστές ψυχολογικές αντιδράσεις της ομάδας, μπήκαν όλοι τους στην ίδια ατμόσφαιρα του πανικού. Βλέποντας με το ίδιο μάτι τον υπερφυσικό χαρακτήρα των συμβαινόντων, συσκοτίζαν τις πραγματικές λεπτομέρειες με περιγραφές που ήταν ολίδιες με αυτές της οικογένειας – και πολλές φορές ακόμα πιο δραματικές.

Αυτή η λεκτική δραματοποίηση των συγγενών ερχόταν σε κάποια αντίφαση με την εντύπωση που έδιναν, ότι το κακό του δαιμονίου δεν αφορούσε τους ίδιους, αλλά τους άλλους. Μέσα από την προβολή των δικών τους φόβων ενίσχυαν τους δικούς τους μηχανισμούς άμυνας. Παράλληλα, κατά κάποιο τρόπο πρόσφεραν στην οικογένεια, με σκοπό να την προστατεύσουν, το ενισχυμένο τους αμυντικό σύστημα και τους μηχανισμούς μετάθεσης προς το συγκεκριμένο φοβικό αντικείμενο (το οποίο έτσι γίνεται τελικά λιγότερο φοβικό) και που ανήκει στην παραδοσιακή γνώση της κοινότητας.

Β. Ο ευρύτερος περίγυρος του χωριού έδειχνε μια διχασμένη στάση απέναντι στα γεγονότα. Μερικοί έλεγαν «και βέβαια πρόκειται για δαιμόνιο!». Άλλοι πάλι αμφέβαλαν, ειδικότερα στις συναλλαγές τους με μας. Όσο μεγαλύτερη ήταν η απόστασή τους από την οικογένεια, τόσο πιο εύκολα υιοθετούσαν την

3. Και της Αμερικής ακόμα... μετά από μία τηλεοπτική παρουσίαση εκεί των γεγονότων του Μπαμπίνι.

ουδετερότητά μας, η ακόμα εκδηλώναν την υποψία ότι ο 13-χρονος γιός ήταν ο μοναδικός δράστης.

Πέρα όμως από την άμεση στάση της κοινότητας απέναντι στην ύπαρξη (ή μη) του δαιμόνιου, κύκλοφόρησε η άποψη ότι η οικογένεια σκηνοθετούσε όλη αυτήν την ιστορία με κερδοσκοπικούς σκοπούς. Μερικοί έλεγαν: «Ποιός ξέρει πόσα χρήματα βγάλανε από όλη αυτή την ιστορία;» Άλλοι έλεγαν: «Ο Δεσπότης, που τους μίλησε μετά τη λειτουργία, τους έδωσε ένα χρηματικό ποσόν». και άλλοι πάλι: «Η ίδια η θεραπευτική ομάδα τους έφερε χρήματα εκ μέρους του Υπουργείου». Δεν ξέρουμε πόση εγκυρότητα μπορεί να έχει μια τέτοια λαϊκή διαίσθηση. Γεγονός όμως είναι ότι η οικογένεια δε δημιούργησε σκόπιμα την ιστορία αυτή, όπως επίσης είναι βέβαιο ότι χρήματα προέλευσης Υπουργείου δεν έφτασαν ποτέ στα χέρια της.

Γ. Όπως ήδη αναφέραμε, η σύγχυση που δημιουργήσαν τα υπερφυσικά φαινόμενα δεν αναστάτωσε μόνο τους κατοίκους στο χωριό: απλώθηκε γρήγορα πέρα από τα σύνορά του. Μια τοπική εφημερίδα έγραψε για το δαιμόνιο και τα κατορθώματά του και στη συνέχεια έδωσε ευρεία δημοσιότητα μια αθηναϊκή εφημερίδα. Αμέσως ένας παραψυχολόγος άρπαξε την ευκαιρία και έτρεξε στο χωριό, για να «μελετήσει» το φαινόμενο. Το αποκορύφωμα της δημοσιότητας έγινε με τις δυο εκπομπές των Ρεπόρτερς στην ΕΡΤ 2. Η πρώτη εκπομπή ήταν ένα ρεπορτάζ με σαφή πρόθεση να προσφέρει στο κοινό εντυπωσιακές πληροφορίες. Με ένα μείγμα αντικειμενικότητας και «δημοσιογραφισμού» και με πρόωρες προθέσεις να δοθούν ερμηνείες και συμπεράσματα μέσα από την τεχνική της καθοδηγούμενης συνέντευξης, οι δημοσιογράφοι της τηλεόρασης εστίασαν την προσοχή των θεατών πάνω στον ιδιαίτερο ρόλο του παιδιού ως πρωταγωνιστή των γεγονότων.

Το κοινό αντέδρασε με εντυπωσιακό τρόπο. Πολλά γράμματα και τηλεφωνήματα έφτασαν στην ΕΡΤ 2, ζητώντας συγκεκριμένη απάντηση στο ερώτημα «αν ήταν ή όχι δαιμόνιο». Πολλές συζητήσεις, πολλές δημοσιεύσεις και πολλά σχόλια σε όλα σχεδόν τα περιοδικά αποκάλυψαν το μέτρο της αναταραχής που δημιουργήθηκε. Κύρια στοιχεία τούτης της αναταραχής ήταν η απορία, η γελοιοποίηση της ιδέας του δαιμόνιου και πιο συχνά ο φόβος.

Η ΕΡΤ 2 απάντησε στη γενική ανησυχία, που η πρώτη εκπομπή προκάλεσε, με ένα στρογγυλό τραπέζι, όπου μετείχαν δύο καθηγητές πανεπιστημίου, ένας ψυχίατρος ένας συγγραφέας μυθιστορημάτων επιστημονικής φαντασίας και ο παραψυχολόγος. Κανείς από τους καλεσμένους στην τηλεόραση δεν είχε επισκεφθεί το χωριό, εκτός από τον παραψυχολόγο που είχε εντωμεταξύ κάνει την επιτόπια «έρευνά» του.

Η δεύτερη αυτή εκπομπή κινήθηκε ανάμεσα σε ρασιοναλιστικούς αφορισμούς, φιλολογικά φευσρήματα, ψυχολογικοθησκευτικές αντιφάσεις και ψυχιατρικές υποθέσεις. Τηλεοπτικά πειστικότερη απ' όλες τις άλλες ήταν η άποψη του παραψυχολόγου, που με το πείραμά του «απέδειξε» ότι ο δαιμόνιο ήταν το φάντασμα του παπού – και επομένως ότι τα φαντάσματα υπάγχουν.

Σαν αποτέλεσμα το στρογγυλό τραπέζι, με τη σύγχυση που προκάλεσε, αύξησε τη γενικότερη ανησυχία και το φόβο. Μέτρο αυτής της γενικής ανησυχίας ήταν η ερώτηση που έγινε από ένα βουλευτή της περιοχής στη Βουλή. Η Βουλή περέπεμ-

ψε το ερώτημα στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας⁴, το οποίο ανέθεσε το θέμα στην Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας,⁵ ζητώντας απ' αυτήν τη συγκρότηση μιας ερευνητικής ψυχιατρικής ομάδας.

Ένα άλλο μέτρο της συγκίνησης και του δέους που προκάλεσε στη λαϊκή συνείδηση η ιδέα του δαιμόνιου ήταν η αθρόα προσέλευση στο χωριό επισκεπτών. Σε μια και μόνο Κυριακή φαίνεται ότι είχαν φτάσει στο Μπαμπίνι 400 περίπου ιδιωτικά αυτοκίνητα.

Αυτές οι έντονες αντιδράσεις του κοινού συνιστούν εύλογο το ερώτημα: Τί ήταν τέλος πάντων αυτό που προκάλεσε τη συγκίνηση και την ανησυχία σε τόσο μεγάλη έκταση;

Προφανώς το ψυχολογικό υπόστρωμα των ανθρώπων, που σήμερα ακόμη αναζητούν την επαναβίωση της αρχαϊκής μαγικής σκέψης, προσέφερε σε διάφορες εξωτερικές δυνάμεις, για τις οποίες θα μιλήσουμε τώρα, το καταλληλότερο έδαφος για εκμετάλλευση και για μια τροφοδοτήσή του με τα παραδοσιακά είδωλα.

Γεγονότα, αντιδράσεις και ερμηνείες στο σύστημα Γ

Α. Πρώτος από τους εξωτερικούς παράγοντες που προσδιόρισαν με καθοριστικό τρόπο και το νόημα των γεγονότων αλλά και την εξέλιξη της ιστορίας τους, ήταν η εκκλησία.

Την άμεση επέμβασή της την προκάλεσε η ίδια η οικογένεια, όταν ζήτησε από τον παπά του χωριού μια λύση στο πρόβλημά της. Όταν απέτυχαν οι πρώτες τελετουργικές προσπάθειες εξορκισμού του δαιμόνιου, ο παπάς κατέφυγε στο μητροπολίτη ο οποίος, ενίσχυσε τις περι δαιμόνιου απόψεις χωρίς επιφύλαξη και χωρίς έρευνα.

Δεν ξέρουμε αν ήταν σύμπτωση ή όχι, αλλά μια Κυριακή που είχε προγραμματιστεί μια επίσκεψή μας στο Μπαμπίνι, ήρθε και λειτούργησε στην εκκλησία του χωριού ο μητροπολίτης. Οι απόψεις του για το δαιμόνιο, ρηξικέλευθες, ακούστηκαν από τα μεγάφωνα της εκκλησίας και επηρέασαν βαθιά τους κατοίκους του χωριού. Ποιά είναι όμως τα μηνύματα σ' αυτό το κήρυγμα;

Με τις πρώτες κιόλας φράσεις ο μητροπολίτης επιβεβαιώνει τη θέση του ως πατέρα του ποιμνίου του, καθώς υποστηρίζει ότι τα παρακολούθησα και τα διάβασα και τα είδα όλα. Αμέσως μετά, και με τρόπο επικρουστικό, εισάγει την άποψή του για τη σατανική φύση του φαινομένου μέσα από μια εντολή: *Μην μας περνάει από το μυαλό άλλη αιτία. Αυτό είναι σατανικό. Αυτό είναι δαιμόνιο. Αυτό είναι πονηρό και ακάθαρτο πνεύμα.* Ιδιαίτερο βάρος αποκτά αυτή η εντολή όταν δίνεται με το κύρος της εκκλησίας. Και εδώ ο πατέρας του ποιμνίου ενδύεται la άμφια της εξουσίας και απορρίπτει αυθαίρετα και εκ cathedra κάθε άλλη δυνατή άποψη που μπορεί να προσφέρει η σύγχρονη γνώση.

Στη συνέχεια αναφέρεται στα παραδοσιακά μέσα με τα οποία καταπολεμώταν και παλιότερα ο Σατανάς και τα οποία υιοθετεί χωρίς δισταγμό: ...διότι ο Σατανάς δεν φεύγει με τον

4. Σαν εκπρόσωπος του Υπουργείου μετείχε στην ψυχιατρική ομάδα ο ψυχολόγος Δ. Ζάχος.

5. Η ΕΚΨΨΥ λειτουργεί από το 1982 στη Ναυάρχου Νικοδήμου 23 στην Αθήνα, και προωθεί προγράμματα κοινωνικής ψυχιατρικής.

Σατανά. Ο Σατανάς φεύγει με προσευχή και νηστεία ... με την πίστη την βαθιά ... με την μυστηριακή ζωή... με τον εκκλησιασμό μας, κλπ. Το έδαφος είναι τότε έτοιμο για τον επόμενο του χειρισμό, την επίθεση: *Εσείς τι λέτε, που ήρθατε από την Αθήνα; ... Πιστεύετε στον Χριστό; Πιστεύετε σε διάβολο; Πιστεύετε σε αγγέλους όπως λέει η Αγία Γραφή και η δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας μας;* Μια τέτοια στάση δεν μπορεί παρά να δώσει την εντύπωση ότι ανοίγει ένα βαθύ χάσμα ανάμεσα στους πιστούς οπαδούς της Εκκλησίας και σε εμάς, τους (από δικού του ορισμού) άπιστους. Διάχυτο υπάρχει στο σύνολο του κηρύγματος του μητροπολίτη το μήνυμα, ότι το χάσμα αυτό είναι ένα ιδεολογικό χάσμα ανάμεσα στην παραδοσιακή γνώση της εκκλησίας και την οποιαδήποτε καινούρια γνώση που ξεκινά από την «αντίπερα όχθη». Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του: *Δεν έχουμε ανάγκη από τα φώτα τους.*

Με την επόμενη φράση του, *Εμάς αφήστε μας στη δοκιμασία μας*, επικυρώνει την αμαρτωλότητα των ανθρώπων του χωριού. Καθορίζει με λεπτομέρειες ποιές είναι αυτές οι αμαρτίες μέσα από ένα ηθικό κώδικα που προτείνει και ο οποίος, χωρίς καν να αγγίζει τα ουσιαστικά θέματά της ζωής του ανθρώπου, ασχολείται μόνο με ηθικιστικές απαγορεύσεις, όπως *μην παίζετε χαρτιά, μην βλαστημάτε, μην κάθεστε στο καφενείο την ώρα της λειτουργίας, μην απομακρύνεστε από την εκκλησία κ.λ.π.*

Εδώ ανοίγει ένα μεγάλο κεφάλαιο που αναφέρεται στη νομική αντίληψη της ηθικής και στην αναγκαιότητα του φόβου σαν του βαθύτερου κίνητρου για την τήρησή της. Ο φόβος της τιμωρίας είναι ένας τρόπος επιβολής του πολιτικού και κοινωνικού νόμου – μια μέθοδος που μετέρχεται κάθε κοσμική εξουσία. Έτσι λοιπόν ο φόβος τον οποίον προκαλεί το δαιμόνιο – σύμπτωμα μπαίνει στην υπηρεσία του υπερεγωτικού συστήματος, το οποίο και ενισχύει. Κυρίως όμως ευοδώνει την ανάπτυξη του αρχαϊκού άγχους το οποίο, όπως σήμερα μας διδάσκει η ψυχανάλυση, βρίσκεται στη ρίζα των σοβαρότερων ψυχικών διαταραχών και ειδικά των ψυχωσεων.

Ξέρουμε επίσης ότι η αναζήτηση και η μαζοχιστική εντύπωση στον πόνο ενυπάρχουν σχεδόν πάντα σε κάθε ψυχιατρικό γεγονός. Ο αρχιερέας, με τη φράση του: *Είναι μια δοκιμασία που την παραχωρεί ο Θεός, στεγάζει απόλυτα με τη θεϊκή βούληση την καταθλιπτική ψυχοπαθολογία μέλους της οικογένειας που εκφράστηκε με τα λόγια: «Έχω να γελάσω 17 χρόνια».*

Το κήρυγμα φτάνει στο αποκορύφωμα της ιδεολογικής του σκοπιμότητας όταν, για να επαναφέρει το ποίμνιό του μέσα στον ασφαλές χώρο της εκκλησίας, δε διατάζει να απαγορευθεί οποιαδήποτε συζήτηση ή διάλογο με τους θεραπευτές, με αυτούς τους ανθρώπους που, όπως λέει: *έρχονται να μεταφέρουν πληροφορίες και να τις μεταδώσουν όπως θέλουν εκείνοι.*⁶

Αυτή όμως η απαγόρευση δεν είναι όσο φαίνεται αθώα. Από τη στιγμή που η ψυχιατρική και η ψυχαναλυτική γνώση ήδη υπάρχουν (σε αντίθεση με το παρελθόν), η απαγόρευση διαλόγου μαζί της σημαίνει στην ουσία απαγόρευση της συνειδητοποιητικής διαδικασίας – που είναι η προϋπόθεση κάθε ωριμοποιού και θεραπευτικής λειτουργίας.

Η πατερνλιστική και εξουσιαστική συμπεριφορά του μητροπολίτη συντηρεί τα παραδοσιακά μοντέλα, με απώτερο σκοπό, όπως άλλωστε το θέλει η κάθε εξουσία, να εμποδίσει

στην πρόσβαση της γνώσης μέσα στο μυαλό των υπηκόων ή των πιστών.

Β. Στα γεγονότα του Μπαμπίνι, ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης και η ανάμιξη ενός δεύτερου παράγοντα, που εκπροσωπούν ένας παραψυχολόγος και διάφοροι λαϊκοί εξορκιστές και «μάγοι».

Ενώ η επέμβαση των εκκλησιαστικών φορέων έγινε μετά από πρόσκληση της οικογένειας, ο παραψυχολόγος, κ. Βουλούκος, επέδραμε απρόσκλητος στο χωριό μόλις έμαθε για το δαιμόνιο. Υπνώτισε το παιδί και στη συνέχεια έναν καθηγητή πανεπιστημίου που τον συνόδευε. Απέτυχε όμως να υπνωτίσει τα άλλα μέλη της οικογένειας.

Την ιστορία του υπνωτισμού του μας την περιγράφει με παραστατικότητα ο ίδιος ο μικρός. Ο υπνωτιστής, λέει, τον οδήγησε σε ένα δρόμο, του είπε τι θα δει (ένα πηγάδι), του είπε τι να κάνει (να πιει νερό) και κάποια στιγμή τον ρώτησε αν έβλεπε κάπου μια λευκή παρουσία, υποβάλλοντας έτσι την ιδέα του φαντάσματος. Επειδή όμως τα φαντάσματα δε φορούν λευκά ρούχα στην ελληνική παράδοση, όπως συνηθίζουν λ.χ. στους πύργους της Αγγλίας, ο μικρός δεν απάντησε στην κλήση του υπνωτιστή. Στο επόμενο αίτημα – ερώτημα του παραψυχολόγου, διατυπωμένο αόριστα και στη γλώσσα του παιδιού: *Όπου δεις το πράγμα που θα δεις, να που το πεις*, το παιδί ανταποκρίθηκε λέγοντας ότι έβλεπε «ένα πράγμα μαύρο, που άλλαζε χρώματα, με κέρατα και ουρά» – δηλαδή το δαιμόνιο. Μια άλλη επέμβαση του κ. Βουλούκου ήταν: *Ρώτησε το δαιμόνιο ποιός έκανε τον αέρα* (αναφερόταν εδώ σε έναν κυκλώνα που είχε περάσει πάνω από το χωριό και είχε προκαλέσει αρκετές ζημιές). Μέσω του παιδιού απάντησε το δαιμόνιο. *Τον αέρα τον έκανα εγώ. Θα σας κάνω άλλο και άλλο κακό, δε θα μείνει τίποτα όρθιο στο χωριό.* Υποβάλλοντας στο υπνωτισμένο παιδί την ιδέα ότι το δαιμόνιο έκανε, και θα έκανε ακόμα πολλά κακά στο χωριό, ο παραψυχολόγος ενίσχυσε το αίσθημα του φόβου.

Έτσι λοιπόν η εντύπωση που δόθηκε από τον κ. Βουλούκο βεβαίωνε ότι το δαιμόνιο ήταν ένα ον πραγματικό με το οποίο μπορούσε ο ίδιος να επικοινωνήσει, μια ύπαρξη δηλαδή έξω από το μυαλό του υπνωτισμένου παιδιού. Φυσικά αποσιώπησε το γεγονός, ότι η εικόνα του δαιμονίου που είδε το παιδί ήταν η ανάπλαση μιας προϋπάρχουσας μνημονικής εικόνας του δαιμονίου, έτσι ακριβώς όπως εικονίζεται σε μια εικόνα της Αγίας Μαρίνας που το παιδί γνώριζε καλά. Αυτό που εξέφρασε με πολύ ενθουσιασμό το παιδί ήταν απλώς η σύνδεση των δυο εικόνων, δηλαδή η αναγνώριση της προηγούμενης μνημονικής αναπαράστασης, στη μορφή του «δαιμονίου της ύπνωσης».

Ο παραψυχολόγος ενίσχυσε το κύρος του, ανεβάζοντας τον εαυτό του στο επίπεδο της παντοδυναμίας όπου ελέγχονται και τα ίδια τα δαιμόνια, όταν είπε την χαρακτηριστική φράση: *Αυτό το δαιμόνιο δεν το φοβάμαι. Θα μπορούσα να κοιμηθώ αγκαλιά μαζί του.* Ακόμα πρότεινε να αφήσουν ένα λευκό χαρτί κι ένα μολύδι επάνω στο τραπέζι, μήπως ήθελε το δαιμόνιο να

6. Η κάθε προσπάθειά μας για ανοιχτό διάλογο με το μητροπολίτη είχε σαν αποτέλεσμα την επανειλημμένη και μονοσήμαντη απάντησή του: «Είπα ότι είχα να πω. Αυτή είναι η επίσημη άποψη της εκκλησίας».

επικοινωνήσει μαζί του, γράφοντας (sic) κάποιο μήνυμα.

Οι απόψεις του παραψυχολόγου ενίσχυσαν τη γενική ιδέα ότι περιφερόταν ένα συγκεκριμένο διαμόνιο στο σπίτι, υπεύθυνο για όσα συνέβαιναν. Τη λεπτή διάκριση ανάμεσα στη φανταστική εικόνα και στην πραγματικότητα του εικονιζόμενου όντος σαν αντικείμενο δε μπορούσε ο πολύς κόσμος να τη συλλάβει. Αυτήν ακριβώς την αδυναμία των απληροφόρητων ανθρώπων να συλλάβουν τους πολύπλοκους ψυχικούς μηχανισμούς (όπως είναι λ.χ. η προβολή των παραστάσεων που υπάρχουν στο ασυνείδητο πάνω σε εικόνες που υποβάλλει ο υπνωτιστής), αυτήν την άγνοια και την καλοπιστία εκμεταλλεύτηκε χωρίς ενδοιασμό ο κ. Βουλούκος, σ' ένα επίπεδο όπου η παραεπιστημονική γνώση καλύπτει την απάτη.⁷

Γ. Ακόμα λιγότερη σοδαρότητα – αλλά μερικές φορές μεγαλύτερη ειλικρίνεια – είχαν διάφορες επεμβάσεις από ανθρώπους που δε φορούσαν την επιστημονική τήβεννο.

Αυτοί λέγαν ότι κατείχαν παραθρησκευτικές, μαγικές κλ. ικανότητες, για να εξορκίσουν και να απομακρύνουν τα δαιμόνια. Θα ήταν πολύ γραφικό να εκπεταθούμε στην περιγραφή αυτών των λαϊκών εξορκιστών, η συντομία όμως αυτού του άρθρου δεν το επιτρέπει. Θα αναφέρουμε μόνο την περίπτωση ενός νέου που πρότεινε με πολλή επιστημονικοφάνεια τη θεωρία, ότι «όλα αυτά προέρχονται από εξωγήινους που έφταναν στην περιοχή με U.F.O.» Ή ακόμα την «άγια γυναίκα» που έφτασε με ένα τσουβάλι γεμάτο εικόνες αγίων και ισχυριζόταν ότι «σε κάθε δαιμόνιο αντιστοιχεί κι ένας άγιος για το εξορκίσει».

Η προοπτική και η αναζήτηση γνώσης μέσα από το παράλογο, το μεταφυσικό ή την τρέλα, είναι μια διαδρομή που έλκει τον άνθρωπο, και αυτή η έλξη δεν είναι τίποτε άλλο παρά η ανάγκη γνωριμίας του με τον άγνωστο κόσμο του ασυνείδητου. Τη γνωστική αυτή αναζήτηση φιλοδοξούν να καλύψουν όσοι προσφέρουν παραεπιστημονικές μυθολογικές μορφές, οι οποίες άλλοτε ταυτίζονται με τις παραδοσιακές και άλλοτε τις υποκαθιστούν. Είναι αναμφισβήτητο ότι η παραεπιστήμη αυτοπροβάλλεται σαν ένα σύστημα που αποσκοπεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες γνώσης του ανθρώπου – ενώ στην πραγματικότητα συχνά τις παραπλανεί – για να αποκομίσουν προφανώς οι φορείς της οικονομικά και άλλα οφέλη.

Δ. Η δημοσιογραφία με τις τηλεοπτικές παρουσιάσεις και τις δημοσιεύσεις στις εφημερίδες λειτούργησε και αυτή σαν μια εξωτερική δύναμη, γιατί προκάλεσε μια έκρηξη επικοινωνίας και αλληλοτροφοδότησης με γεγονότα ιδέες και προτάσεις ανάμεσα στις ομάδες Α Β και Γ, ενισχύοντας έτσι την αποτελεσματικότητα των εξωτερικών δυνάμεων.

Είσοδος του συστήματος Δ

Όταν πρωτοφτάσαμε στο χωριό Μπαμπίνι, τα δρώμενα της σκηνης βρίσκονταν σε έξαρση: το δαιμόνιο έκανε τις δυναμικότερες του εμφανίσεις, οι εκκλησιαστικές τελετουργίες διαδέχονταν η μια την άλλη, ο παραψυχολόγος είχε σπείρει το λόγο του, οι εκπομπές της τηλεόρασης είχαν δώσει τη γνωστή δημοσιότητα και η ανησυχία του κοινού, έκδηλη με τη συρροή του κόσμου στο χωριό, είχε φτάσει στο αποκορύφωμά της.

Οπλισμένοι με μια πλατιά γνώση των θρησκευτικών και παραδοσιακών δεδομένων, της κλινικής ψυχιατρικής και της ψυ-

χαναλυτικής θεωρίας και τεχνικής, βρεθήκαμε αντιμέτωποι με πρόσωπα και δυνάμεις που είχαν ήδη οργανώσει μέσα στο χώρο των συνειδητών και ασυνειδητών συγκρούσεων μια δυναμική φυσιογνωμία που έπρεπε να χειριστούμε με πολλή συνεση και διακριτικότητα, ισοζυγιάζοντας την παρουσία μας ανάμεσα στην παρέμβαση και την ουδετερότητα. Άλλοτε στο πεδίο της θεραπείας και άλλοτε στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων με τους διάφορους εξωτερικούς παράγοντες, έπρεπε να θεραπεύσουμε όχι μόνο το σύμπτωμα στα πλαίσια της ψυχοπαθολογίας μιας οικογένειας, αλλά ένα σύμπτωμα ενισχυμένο και τροφοδοτημένο από τα σημαινόμενα της παράδοσης, από τη μαχητική συμπεριφορά των εκπροσώπων της εκκλησίας, από τις διάφορες παραεπιστημονικές δραστηριότητες και τέλος από τη δυναμική επανατροφοδότηση του περιγύρου.

Αρκετά νωρίς προσπαθήσαμε να επισημάνουμε τι είναι ψυχιατρικό φαινόμενο σ' αυτό το σύνολο φαινομένων και αντιδράσεων που η κοινή γνώμη ομόμαζε «η υπόθεση Μπαμπίνι».

Ψυχιατρικό φαινόμενο σήμαινε για μας το σύνολο των διαταραχών της πρόσληψης και της αντίληψης όπως επίσης και η ψυχοπαθολογία της οικογένειας, σήμαινε ακόμα η υπερβολή του φόβου και του άγχους στις αντιδράσεις των μελών της οικογένειας και του στενότερου περιγύρου και αντίστοιχα η ταύτιση του δράστη με το δαιμόνιο, είτε εκδηλώνονταν σαν διχαστική αντίδραση είτε σαν διαταραχή της προσωπικότητας.

Η πρώτη επαφή μας με την οικογένεια αποκάλυψε από την αρχή τη στάση αμφιθυμίας που επικράτησε σ' όλη σχεδόν τη διάρκεια της συχνά δύσκολης συνεργασίας. Γρήγορα όμως εγκαταστάθηκε μια μαζική μεταδιδαστική σχέση, που έγινε η βάση πάνω στην οποία στηρίχτηκε η θεραπευτική διαδικασία με τα μέλη της οικογένειας. Το κύρος της επιστημονικής μας ιδιότητας (που έγινε αποδεκτό μέσα από μια διαισθητική σύγκριση με τους ανθρώπους που μέχρι τότε είχαν επέμβει), μαζί με το γνήσιο ενδιαφέρον που δείξαμε για την οικογένεια, έδωσαν την ώθηση στη μεταδιδαστική αυτή σχέση.

Η στάση ουδετερότητας που κρατήσαμε δημιούργησε γενικότερα τις γνωστές αντιδράσεις της ψυχαναλυτικής θεραπείας, δηλαδή ένα αίσθημα ανασφάλειας, την ανάγκη να υπαγάγουν τους θεραπευτές – να τους ενσωματώσουν – στο χώρο του συμπτώματός τους, και συγχρόνως κάποιες αμφιβολίες για τις απόψεις της παράδοσης, της εκκλησίας και της παραεπιστήμης, που μέχρι τότε κυριαρχούσαν. Οι πρώτες διάχυτες υποψίες για ενδεχόμενους υπεύθυνους ή δράστες, που λειτούργησαν στη συνέχεια, έφεραν στην επιφάνεια αρκετά έντονο άγχος.

Με την ανάπτυξη της θεραπευτικής σχέσης όμως βγήκε στην επιφάνεια και η «άλλη εναλλακτική λύση» που, αντίθετα με την πρώτη, σήμαινε απομόνωση από την κοινότητα. Αυτή ήταν η λύση της τρέλας. Η πιο αντιπροσωπευτική φράση που ειπώθηκε ήταν: «Αν δεν είναι δαιμόνιο, τότε κάποιος από μας πρέπει να είναι τρελός». Και εδώ έπρεπε να αντιμετωπίσουμε όλο τον παραδοσιακό φόρτο, που έχει η έννοια τρέλα.

Ο αντίλογος που αντιπαράταχθηκε από την πλευρά μας και στη ναρκισσιστική συμπτωματολογία της οικογένειας και στο φόβο της για την τρέλα, όπως επίσης και στις άμεσες επεμβά-

7. H. Ellenberger: The Discovery of the Unconscious, Basic Books, N.Y. 1970.

σεις των εξωτερικών δυνάμεων που εξακολουθούσαν να αγωνίζονται για την επιδίωξη της ιδέας του δαιμόνιου, ήταν η ίδια η θεραπευτική σχέση, με όλα τα χαρακτηριστικά που περιέχει: την ουδετερότητα, το σεβασμό για τις απόψεις των άλλων, το διάλογο και το ενδιαφέρον για τα προβλήματα των θεραπευομένων, και, ακόμη το ότι δεν συμβουλευσαμε, δεν καθοδηγήσαμε, δεν ενοχοποιήσαμε – με άλλα λόγια, το ότι δε συμπεριφερόμαστε σαν εξουσία.

Το αποτέλεσμα αυτής της στάσης ήταν ότι:

- α) Κλονίστηκε το κύρος του μητροπολίτη σαν άτομο, δεν κλονίστηκε όμως η πίστη στην εκκλησιαστική άποψη για το δαιμόνιο, εκτός από κάποιες στιγμές αμφιβολίας.
- β) Κλονίστηκε επίσης πολύ εύκολα το επιστημονικό κύρος του παραψυχολόγου και η τεχνική του. Η ιδέα όμως του δαιμόνιου εξακολουθούσε να λειτουργεί.
- γ) Σε ανάλογη κλίμακα αξιολόγησης, κλονίστηκε, τέλος, η εμπιστοσύνη στους μάγους και στους λαϊκούς εξορκιστές.

Έτσι, η τρίτη εναλλακτική λύση την οποία αντιπρότεινε η θεραπευτική επέμβαση, σ' ένα τέτοιο χώρο όπου η σχέση εξάρτησης με την εξουσία υποτάσσει τη σκέψη, ήταν η δυνατότητα αμφιβολίας.

Τα πρακτικά αποτελέσματα της επέμβασής μας στο Μπαμπίνι μπορούν να περιγραφούν ως εξής: Το δαιμόνιο – δηλαδή ο δράστης – έπαψε να παίζει το ρόλο του δαιμονίου. Η γενική συναισθηματική έξαρση υποχώρησε και παρέμεινε μόνο ο απόχρος της. Η ιδέα όμως ότι ήταν δαιμόνιο και η πεποίθηση ότι τα δαιμόνια υπάρχουν εξακολούθησε να υπάρχει μέσα στη σκέψη των μελών της οικογένειας και του στενού περιγύρου σαν μια βαθύτερη συναισθηματική ανάγκη για τη διατήρηση του μύθου. Η συσχέτιση της εξαφάνισης του δαιμονίου και της παρουσίας μας παρέμεινε ένα ερώτημα που δεν τολμούσαν να συζητήσουν.

Συμπεράσματα

Η ιστορία που περιγράψαμε είναι ένα μεμονωμένο γεγονός και, όπως είναι γνωστό, ήδη ο Freud⁸ και ο Tausk σε μια εποχή αρκετά παλαιότερη προβληματίστηκαν για το πόσο είναι δυνατόν να βγάλει κανείς συμπεράσματα από μια και μόνο περίπτωση. Πολύ περισσότερο, όταν στην εποχή μας η υπερχρησιμοποίηση των ερωτηματολογίων και των ηλεκτρονικών υπολογιστών καταλήγει σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να αντικειμενοποιηθεί το πολυδιάστατο και διαρκώς αθέτατο ψυχιατρικό φαινόμενο. Θεωρούμε ότι η άποψη του Tausk έχει σήμερα την ίδια επικαιρότητα που είχε και τότε, όταν έλεγε: «Η ομοιότητα των τυπικών περιπτώσεων μπορεί τελικά να οδηγήσει σε ένα αδιαπέραστο φράγμα, ενώ αντίθετα η απόκλιση από τον τύπο είναι δυνατόν να ανοίξει ένα παράθυρο, μέσα από το οποίο να αποκτήσει κανείς μια καθαρή άποψη του θέματος»⁹.

Αναφέραμε στην αρχή ότι οι μορφές της παραδοσιακής μυθολογίας εξακολουθούν να επιδιώκουν και σήμερα, ενώ η σύγχρονη ρασιοναλιστική κριτική τις απορρίπτει και τις καταργεί. Τα δεδομένα που περιγράψαμε μας δίνουν ένα μέτρο της επιδίωξης αυτής πολύ μεγαλύτερο από όσο γενικά θεωρείται. Μας δίνει ακόμα το δικαίωμα να πιστεύουμε ότι ο παλιός φόβος για την τρέλα, όπως εμφανίζεται στην ιστορία, εξακολουθεί να υπάρχει και με τις ίδιες ίσως διαστάσεις.

Το δίπολο δαιμόνιο ή τρέλα προσφέρει τις δυο εναλλακτικές λύσεις, μέσα από τις οποίες βιώνεται συνειδητά ή γίνεται σύμπτωμα το ασυνείδητο αρχαϊκό άγχος και η διάσταση του παρόλογου.

Η λύση δαιμόνιο πλεονεκτεί σαφώς απέναντι στη λύση τρέλα, γιατί μέσα από τη δημιουργία μιας συμβολικής μορφής φέρνει στο χώρο της συνείδησης μετονομασμένο το αρχαϊκό άγχος. Η αποδοχή αυτής της μετωνυμίας από το σύνολο των ανθρώπων σημαίνει για το πάσχον υποκειμένο συμπαράσταση και υποστήριξη. Ενώ η λύση τρέλα εμπεριέχει τον ίδιο τρόπο, αλλά μέσα στη μοναξιά του υποκειμένου, που καλείται να ζήσει αυτόν τον τρόπο περιχαρακωμένο στον εαυτό του, και σε σύγκρουση με την απορριπτική στάση των ανθρώπων που το περιβάλλουν.

Η μετωνυμία αυτή του τρόμου σε συγκεκριμένη υπερφυσική παράσταση δίνει μορφή στο άμορφο και, από την άποψη της πορείας προς τη συνειδητοποίηση, θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν μια ενδιάμεση βαθμίδα. Στο σημείο αυτό αποφασιστικό ρόλο θα παίξουν κάποιες εξωτερικές δυνάμεις, που είτε θα ενισχύσουν τις αμυντικές διαδικασίες προς την κατεύθυνση της συσκότισης στο χώρο του ασυνείδητου, είτε θα προωθήσουν τη συνειδητοποιητική διαδρομή.

Στην περίπτωση Μπαμπίνι λειτούργησαν κάποιες εξωτερικές δυνάμεις οι οποίες, θέλοντας να ελέγξουν τις συνειδήσεις των ανθρώπων, χρησιμοποίησαν το ψυχιατρικό φαινόμενο με αποτέλεσμα να παραλλάξουν τη μορφή του. Οι δυνάμεις αυτές, όπως έδρασαν και κατά το δυνατόν διεξοδικά περιγράφηκαν, εκπροσωπούνται από την ηγεσία του κλήρου και από ανθρώπους της παραεπιστήμης, που έχουν κοινά χαρακτηριστικά όταν αντιμετωπίζουν το ψυχιατρικό φαινόμενο.

Πρώτον αρνούνται *a priori* την ύπαρξή του, αγνοώντας ηθελήμενα την ψυχιατρική γνώση.

Δεύτερον, καλλιεργούν πάντα τις παραδοσιακές μορφές του μύθου και τις προτείνουν σαν έτοιμες λύσεις στην υποκειμένη σύγκρουση και στο άγχος. Οι παραδοσιακές μορφές υποκαθιστούν τότε – ή γίνονται οι ίδιες – το ψυχιατρικό σύμπτωμα. Έτσι λοιπόν οι δυνάμεις αυτές εμποδίζουν τη θεραπεία του ψυχιατρικού φαινομένου και καλλιεργούν το σύμπτωμα και την ψυχική νόσο.

Τρίτο σημείο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι οι τρόποι που χρησιμοποίησαν οι εκπρόσωποι του κλήρου και της παραεπιστήμης για να επιτύχουν τους παραπάνω στόχους τους. Και οι δύο εξάντλησαν όλες τις δυνατότητες που τους έδινε ο μανδύας του κύρους – τον εντολοδόχο του Θεού και τον ονόματος της επιστήμης. Σύμφωνα με την τεχνική της κάθε εξουσίας, χρησιμοποίησαν τις ναρκισσιστικές ανάγκες των ανθρώπων, και μαζί την αρχέγονη παρουσία του φόβου με την καθοριστική δύναμη που προέρχεται από αυτόν, και πάντρεψαν τη θερμότητα της συμπαράστασης με τον εναγκαλισμό του πόνου.

Η τέταρτη επισήμανση αφορά τις σκοπιμότητες στις οποίες

8. S. Freud: Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria, St. Ed., Vol. 7.

9. V. Tausk: On the Origin of the Influencing Machine in Schizophrenia, Psychoanal. Quart. 2., 1933, σ. 520.

αποδίδουν οι άνθρωποι του κλήρου και της παραεπιστήμης. Η σκοπιμότητα που σαφώς διαφαίνεται στα λεγόμενα και στη στάση του μητροπολίτη είναι να εξαναγκαστεί το ποίμνιό του να εφαρμόσει τους ηθικούς κανόνες και έτσι να ενταχθεί σε ένα κλειστό σύστημα εκκλησιαστικής μάντρας –με αναπόφευκτο βέβαια αντάλλαγμα τη θυσία της προσωπικής αλήθειας του κάθε ανθρώπου. Η σκοπιμότητα του παραψυχολόγου από την άλλη μεριά φαίνεται να είναι η διάδοση των ιδεών του, με απώτερους προφανώς στόχους διάφορα προσωπικά, και οικονομικά οφέλη.

Εδώ οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι η συμμετοχή του παραψυχολόγου κ. Βουλούκου στην περίπτωση του Μπαμπίνι είναι απλώς μια λεπτομέρεια στην έκταση της παρέμβασης της παραεπιστήμης στο θεραπευτικό έργο στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στην Αθήνα, που φαίνεται να αγγίζει τα όρια της κοινωνικής πληγής. Υπάρχουν αμέτρητοι «ψυχοερευνητές», «μάγοι» κλπ. οι οποίοι με διάφορα ονόματα, τίτλους και τεχνικές («θεουργική θεραπεία», «σεξοθεραπεία», «ανάπτυξη μέσα σε 15 μέρες των 2/3 του εγκεφάλου που δε λειτουργεί» κλπ.) παραπλανούν ένα πλήθος ανθρώπων και τους υπόσχονται θεραπεία κυρίως σε ψυχολογικά προβλήματα. Οι πελάτες τους καλύπτουν όλο το φάσμα της κλινικής ψυχιατρικής, από τις νευρώσεις και τις σεξουαλικές διαταραχές, μέχρι και τις πιο βαριές ψυχώσεις. Με την ευκαιρία που μας δίνεται εδώ προτεί-

νουμε την επιδότηση μιας έρευνας από κάποιο φορέα, για την αποκάλυψη όλων αυτών που παρόνομα αυτοαποκαλούνται θεραπευτές και ανοιχτά η συγκεκαλυμμένα «κάνουν θεραπεία».

Η ιστορία του Μπαμπίνι μας δείχνει λοιπόν ότι το ψυχιατρικό φαινόμενο προσφέρεται ιδιαίτερα χρήσιμο για τους σκοπούς κάποιων ομάδων ή μεμονομένων ανθρώπων. Εμπεριέχει την ανθρώπινη αδυναμία και τη διαρκή σύγκρουση ανάμεσα στην τάση για παλινδρόμηση, στην άγνοια του ασυνειδήτου και στην ώριμη συνειδητότητα και γνώση. Οι ομάδες και άνθρωποι για τους οποίους έχουμε μιλήσει καταπολεμούν τη διαδικασία της συνειδητοποίησης, και νομίζουμε ότι ο πόλεμος τούτος εντάσσεται στη γενικότερη άρνηση για τη γνώση που προέρχεται *ex tunc* και είναι αντίθετη με τη γνώση που κυριαρχεί μέσα στη μάντρα. Κάθε εξουσία που σέβεται τον εαυτό της οφείλει να καταπολεμά την έξωθεν γνώση, όπως επίσης την ψυχολογική ωρίμανση και ανεξαρτοποίηση των ανθρώπων, που είναι η προϋπόθεση για μια ελεύθερη και ψυχικά πλούσια θεώρηση και βίωση του εαυτού τους και του κόσμου.

Τέλος θα λέγαμε ότι το δαμόνιο ή η τρέλα είναι το διεκδικούμενο από πολλούς γεγονός, από το οποίο πολλά οφέλη μπορούν να αποκομιστούν. Η αναγκαία συνέπεια αυτής της χρησιμοποίησης είναι ο αποπροσανατολισμός του ψυχιατρικού φαινομένου και η συντήρηση της ψυχικής νόσου.

L' ivrogne poussé dans la bauge aux pourceaux. *Breughel*

